

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

ТАРАН НАТАЛІЯ ГРИГОРІВНА

УДК 343.22

**СУБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ**

12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

**Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата
юридичних наук**

Київ – 2019

Дисертацією є рукопис

Робота виконана в Науково-дослідному інституті публічного права

Науковий керівник доктор юридичних наук, старший науковий співробітник
Мозоль Станіслав Анатолійович,
Національна академія внутрішніх справ,
доцент кафедри кримінології та кримінально-виконавчого права

Офіційні опоненти:

доктор юридичних наук, професор
Савченко Андрій Володимирович,
Департамент організаційно-аналітичного забезпечення
та оперативного реагування Національної поліції України,
начальник контрольного відділу

кандидат юридичних наук, доцент
Лащук Єфрем Вікторович,
Асоціація «Інформаційні технології України»,
директор з політико-правових питань

Захист відбудеться 24 грудня 2019 р. о 10⁰⁰ на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.007.03 у Національній академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Національної академії внутрішніх справ за адресою: 03035, м. Київ, пл. Солом'янська, 1.

Автореферат розісланий 22 листопада 2019 р.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

С.Г. Братель

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Розбудова незалежної правової та демократичної держави передбачає здійснення ефективних заходів з протидії злочинам. Сучасне трактування злочину безпосередньо залежить від його ознак, з-поміж яких чільне місце належить суб'єкту злочину. Адже злочином можна визнавати лише діяння, яке вчиняє фізична осудна особа, що досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Водночас учинення суспільно небезпечних діянь іноді пов'язане з діяннями неосудних осіб, які не досягли віку кримінальної відповідальності, осіб, уповноважених діяти від імені та в інтересах юридичної особи, що вимагає встановлення чітких меж кримінальної відповідальності суб'єктів злочинів. Суб'єкт злочину тісно пов'язаний з багатьма нормами й інститутами не лише кримінального права, а й інших галузей права.

Фундаментальність цієї кримінально-правової категорії підтверджує нагальність потреби в приведенні кримінально-правових положень про суб'єкт злочину у відповідність до запитів теорії кримінального права та практики застосування його норм на сучасному етапі. Крім того, світова інтеграція держав і зближення національних законодавств потребує врахування позитивного й негативного іноземного досвіду, формування та застосування зазначених вище положень.

Кримінально-правовий аналіз інституту суб'єкта злочину орієнтується загалом на текст КК України, який формалізує всі його ознаки. Однак поза увагою залишаються змістові аспекти, що перетворюють формалізовану модель суб'єкта злочину (як загального, так і спеціального) на дійсного учасника суспільних відносин, які охороняються українським законодавством.

Згідно зі статистичними даними Генеральної прокуратури України 2018 року, серед усіх осіб, які вчинили злочини, можна виокремити такі категорії: 1) за віком: до 14 років – 176; 14–15 років – 1240; 16–17 років – 2564; 18–28 років – 33 792; 29–39 років – 44 587; 40–54 років – 27 025; 55–59 років – 4151; 60 років і більше – 3536; 2) спеціальні суб'єкти: депутати – 334; державні службовці – 173; посадові особи органів місцевого самоврядування – 121; працівники правоохоронних органів – 443¹. Зазначені відомості не лише залежать від законодавчого формулювання поняття суб'єкта злочину, його ознак, диференціації спеціальних суб'єктів, а й свідчать про те, що серед осіб, які вчиняють злочини, є різні вікові категорії, зокрема особи, які вчиняють суспільно небезпечні діяння у віці, з якого ще не настає кримінальна відповідальність, а отже, вони не є суб'єктами злочину. Натомість такій багатогранній диференціації спеціальних суб'єктів злочинів досить часто передують труднощі кваліфікації відповідних суспільно небезпечних діянь, на що неодноразово звертали увагу практичні працівники (таку позицію підтримують 57,0 % респондентів). Зазначене актуалізує дослідження проблеми кримінальної відповідальності суб'єкта злочину.

¹ Дані Генеральної прокуратури України. URL : <http://www.gp.gov.ua/ua/statinfo.html>.

Грунтовні теоретичні розробки теми суб'єкта злочину, зокрема спеціального, здійснювали такі вчені, як А. В. Агафонов, А. А. Байбарін, П. А. Воробей, О. О. Гончарук, В. К. Гришук, О. В. Денісова, А. Ю. Дорохіна, О. О. Дудоров, О. В. Зайцев, А. Ф. Зелінський, В. Х. Кандинський, К. В. Катеринчук, В. В. Квак, Е. М. Кісілюк, О. Ф. Кістяківський, В. А. Клименко, М. Й. Коржанський, Є. В. Корнієнко, В. В. Кузнецов, В. М. Куц, Є. В. Лашук, Н. С. Лейкіна, Н. С. Магарин, Р. Л. Максимович, В. Я. Марчак, П. С. Матишевський, О. О. Михайлов, С. А. Мозоль, А. О. Мороз, С. О. Огурцов, В. І. Осадчий, О. В. Охман, О. Ф. Пасека, С. В. Познишев, А. В. Савченко, М. С. Таганцев, В. І. Терент'єв, В. В. Ткаченко, С. В. Ткаченко, А. М. Трайнін, В. В. Устименко, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк, І. О. Харь, В. І. Шакун, Л. Р. Шувальська та інші.

Попри вагомий внесок учених у розроблення питань суб'єкта злочину, залишається значна кількість проблем, які потребують розв'язання, зокрема пов'язаних з поняттям суб'єкта злочину, визначенням осудності, неосудності, обмеженої осудності, віку, з якого настає кримінальна відповідальність, з метою підвищення ефективності застосування кримінального законодавства та посилення кримінально-правової охорони суспільних відносин. Зазначене зумовлює потребу в комплексному доктринальному дослідженні відповідних кримінально-правових проблем та є передумовою вибору теми дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертацію виконано відповідно до Концепції реформування кримінальної юстиції України, затвердженої Указом Президента України від 08 квітня 2008 р. № 311/2008; Стратегії сталого розвитку «Україна-2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015; Національної стратегії у сфері прав людини, затвердженої Указом Президента України від 25 серпня 2015 р. № 501/2015; Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України, затвердженої Указом Президента України від 14 березня 2016 р. № 92/2016; Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 р. № 1023-р; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленої постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 р. № 509-VIII; Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р.; Основних наукових напрямів та найважливіших проблем фундаментальних досліджень у галузі природничих, технічних, суспільних і гуманітарних наук на 2019–2023 рр., затверджених постановою президії Національної академії наук України від 30 січня 2019 р. № 30; Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр., затвердженого наказом МВС України від 16 березня 2015 р. № 275; Основних напрямів наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 рр., затверджених рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2017 р. (протокол № 28/1). Тему дисертації затверджено вченою

радою Науково-дослідного інституту публічного права (протокол № 2 від 23 липня 2015 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* роботи є комплексне розв’язання теоретичних і практичних проблем кримінальної відповідальності суб’єкта злочину, формування на цій основі науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення теорії кримінального права, положень чинного законодавства і практики його застосування.

З огляду на особливості поставленої мети, необхідно вирішити такі *задачі*:

- з’ясувати сучасний стан дослідження проблем суб’єкта злочину в теорії кримінального права;
- встановити особливості генези положень про суб’єкт злочину в законодавстві про кримінальну відповідальність України;
- охарактеризувати поняття суб’єкта злочину в законодавстві про кримінальну відповідальність і сформулювати пропозиції щодо його вдосконалення;
- розкрити ознаки суб’єкта злочину та визначити перспективи їх удосконалення;
- визначити поняття спеціального суб’єкта злочину, його ознаки та розкрити їх зміст;
- розкрити проблеми кваліфікації злочинів з урахуванням ознак спеціального суб’єкта злочину та запропонувати шляхи їх розв’язання;
- сформулювати пропозиції щодо вдосконалення кримінально-правових положень про суб’єкт злочину, його види й ознаки.

Об’єкт дослідження – суспільні відносини, які виникають у зв’язку з учиненням злочину.

Предмет дослідження – теоретичні та прикладні аспекти суб’єкта злочину в кримінальному праві України.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених задач і досягнення мети дослідження використано комплекс методів, зокрема загальнонаукові, спеціально-наукові та філософські. Основою дослідження є загальнонауковий *діалектичний метод*, який застосовано для визначення сутності поняття «суб’єкт злочину» та суміжних категорій, встановлення його змісту та функцій, а також для їх розгляду в системі єдностей і протилежностей (розділи 1–3, висновки). Спеціально-наукові методи: *історико-правовий* – дозволив встановити основні тенденції становлення та розвитку поняття суб’єкта злочину в доктрині кримінального права й законодавстві, виокремити певні закономірності в історичному розвитку українського законодавства під впливом іноземних держав (підрозділ 1.2); *компаративний метод* – дав змогу здійснити порівняльний аналіз українського та іноземного законодавства в нормах, які стосуються суб’єкта злочину та його ознак, а також виявити схожі й відмінні, позитивні та негативні риси в законодавчій базі різних країн щодо положень про суб’єкт злочину (розділ 2); *формально-логічний* – уможливив з’ясування змісту й суті низки кримінально-правових понять в Україні та інших країнах світу (розділ 1–3); *статистичний* – надав можливість вивчити кількісні

показники щодо суб'єкта злочину для їх узагальнення та аналізу даних (вступ); *системний* – сприяв розгляду суб'єкта злочину та його ознак як єдиного цілісного явища (розділи 1–3); *логічного узагальнення та поділу понять* – дозволив здійснити класифікацію суб'єктів злочинів, ознак спеціальних суб'єктів злочинів, службових осіб (розділи 1 та 3); *системного аналізу* – дав змогу виявити й проаналізувати прогалини чинного законодавства, що стосується суб'єктів злочинів (розділи 1–3); *моделювання* – використано для формулювання пропозицій щодо змін, які доцільно внести до чинного КК України з метою вдосконалення правозастосовної практики (висновки до розділів, загальні висновки).

Емпіричною базою дисертації є: дані вибіркового вивчення 200 кримінальних проваджень, розглянутих судами різних інстанцій у період 2015–2018 рр.; офіційна статистика Генеральної прокуратури України, Верховного Суду України, Державної судової адміністрації України та інших уповноважених органів про виявлення, розкриття, розслідування злочинів проти власності та розгляду відповідних справ у 2005–2018 рр.; результати анкетування 260 слідчих Національної поліції м. Києва, Вінницької, Житомирської, Київської, Полтавської, Рівненської, Хмельницької, Черкаської та Чернігівської областей.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є першим в Україні монографічним комплексним дослідженням теоретичних і практичних проблем суб'єкта злочину, зокрема тих, що стосуються диференціації віку, з якого настає кримінальна відповідальність, розмежування неосудності й обмеженої осудності, класифікації спеціальних суб'єктів злочинів, відповідальності юридичних осіб тощо.

У роботі сформульовано низку положень, які є важливими для кримінального права та практики застосування його норм, зокрема:

вперше:

– доведено, що сучасне тлумачення суб'єкта злочину відповідає поняттю загального суб'єкта, з огляду на що запропоновано нове його визначення, згідно з яким це – фізична, осудна або обмежено осудна особа, що вчинила злочин у віці, з якого відповідно до положень КК України може наставати кримінальна відповідальність, та яка у випадках, передбачених КК України, характеризується додатковими ознаками;

– встановлено історичні передумови й особливості становлення суб'єкта злочину в кримінальному праві на території України, зокрема ті, що стосуються генези понять «злочинець» та «особа, яка вчинила злочин», градації віку суб'єктів злочинів, співвідношення термінів «неосудність» та «обмежена осудність», юридичного закріплення поняття «суб'єкт злочину» й тлумачення його ознак;

– здійснено теоретичну диференціацію спеціальних суб'єктів злочинів за такими критеріями: 1) ступінь суспільної небезпеки вчиненого діяння: загальний (службові особи); підвищений (службові особи, які займають відповідальне становище); 2) вид діяльності спеціального суб'єкта: загальний (будь-які службові особи); особливий (працівники правоохоронних органів,

судді та ін.); 3) вид складу вчиненого злочину: спеціальний суб'єкт основного складу злочину, спеціальний суб'єкт кваліфікованого складу злочину, спеціальний суб'єкт особливо кваліфікованого складу злочину, спеціальний суб'єкт привілейованого складу злочину);

удосконалено:

– правила кваліфікації злочинів, учинених спеціальними суб'єктами в співучасті із загальними, ураховуючи об'єктивні ознаки вчиненого ними злочину та винятки за умов ідеальної сукупності, коли для одного діяння суб'єкт є спеціальним, а для іншого – загальним;

– зміст ст. 18 КК України шляхом уточнення такої ознаки суб'єкта злочину, як обмежена осудність, прямо перебачивши її у вказаній нормі;

– положення щодо обмеженої осудності, яку запропоновано розглядати як різновид осудності, виходячи з основних критеріїв останньої та їх співвідношення; натомість осудність слугує окремою кримінально-правовою категорією, що значно ширше розкриває її зміст;

– класифікацію додаткових кримінально-правових ознак спеціального суб'єкта злочину шляхом виокремлення таких їх груп: 1) ознаки, які характеризують особистісні якості суб'єкта злочину; 2) ознаки, які характеризують становище особи в суспільстві та сім'ї; 3) ознаки, які визначаються професійними обов'язками й можливостями суб'єкта злочину;

дістало подальший розвиток:

– пропозиції щодо уточнення ознак розмежування особи, яка вчинила злочин (суб'єкт злочину), як кримінально-правової категорії та особи злочинця як кримінологічної категорії;

– наукова дискусія про співвідношення ознак суб'єкта злочину за українським кримінальним законодавством та кримінальними законами іноземних держав, зокрема відповідальність юридичних осіб (у низці країн романо-германської та англо-саксонської правових сімей), детальну диференціацію та зниження віку кримінальної відповідальності (країни романо-германської та далекосхідної правових сімей), відсутність чітких ознак суб'єкта злочину (деякі країни романо-германської правової сім'ї);

– пропозиції щодо встановлення оптимального загального віку кримінальної відповідальності з 15 років, а також диференційованого зниженого віку кримінальної відповідальності за злочини, передбачені в ч. 2 ст. 22 КК України, з 13 та 14 років;

– пропозиції щодо зниження мінімальної межі віку, з якого до особи можуть бути застосовані примусові заходи виховного характеру, до 10 років, з огляду на високі статистичні показники «дитячої» злочинності, яка невпинно зростає та «молодіє», а також на запропоновану оптимізацію віку кримінальної відповідальності суб'єктів злочинів.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані й обґрунтовані в дисертації теоретичні положення, узагальнення, висновки та рекомендації використовуються у:

– *науково-дослідній сфері* – для подальшої розробки наукових положень про суб'єкт злочину, його теоретичні та практичні аспекти (акт впровадження

результатів дисертаційного дослідження у наукову-дослідну діяльність Науково-дослідного інституту публічного права від 22 червня 2019 р.);

– *правотворчості* – для надання пропозицій щодо вдосконалення положень КК України, інших галузевих нормативно-правових актів, нормативного забезпечення діяльності правників (акт впровадження Інституту законодавства Верховної Ради України від 29 грудня 2018 р. № 22/642-1-15);

– *освітньому процесі* – під час викладання курсів «Кримінальне право України. Загальна частина», «Кримінальне право України. Особлива частина», «Теорія кваліфікації злочинів» та похідних від них спеціальних курсів у юридичних закладах вищої освіти, а також у межах підготовки монографій, підручників, посібників (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 20 червня 2019 р.);

– *правозастосовній діяльності* – у процесі вдосконалення практичної діяльності підрозділів Національної поліції України під час кваліфікації суспільно-небезпечних діянь і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Апробація результатів дисертації. Результати дослідження було оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики» (м. Одеса, 11–12 грудня 2015 р.), «Актуальні питання правової теорії та юридичної практики» (м. Одеса, 12–13 серпня 2016 р.), «Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності» (м. Одеса, 9–10 вересня 2016 р.), «Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина» (м. Запоріжжя, 23–24 червня 2017 р.), «Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування» (м. Київ, 14–15 липня 2017 р.), «Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів» (м. Київ, 12–13 жовтня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації викладено в 13 наукових публікаціях, з яких п'ять статей у виданнях, включених МОН України до переліку фахових наукових видань з юридичних наук, дві – у закордонних юридичних виданнях (Словацька Республіка, Киргизька Республіка), шість – тези наукових доповідей, які оприлюднено на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається з анотації, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що містять вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел (231 найменувань на 23 сторінках) та чотирьох додатків на 15 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з них загальний обсяг тексту – 177 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми дисертації, окреслено зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, визначено мету, задачі, об'єкт, предмет і методи дослідження, розкрито наукову новизну та

практичне значення одержаних результатів, висвітлено їх апробацію, а також наведено відомості про публікації.

Розділ 1 «Кримінально-правовий зміст, історичні та порівняльно-правові засади дослідження суб'єкта злочину в кримінальному праві» структурно складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 1.1 *«Сучасний стан дослідження проблем суб'єкта злочину в теорії кримінального права»* встановлено, що суб'єкт злочину є одним з ключових понять кримінально-правової науки, яке розвивалось у межах трьох шкіл кримінального права: антропологічної, класичної та соціологічної, основні ідеї яких безпосередньо позначилися на розумінні суб'єкта злочину, його ключових елементів та ознак.

Проаналізовано основні наукові здобутки вітчизняних і зарубіжних фахівців у галузі кримінального права щодо питань суб'єкта злочину та суміжних із ним понять. Констатовано відсутність комплексних досліджень проблем суб'єкта злочину з моменту набрання чинності КК України 2001 року. Науковий доробок учених, які розробляли проблеми суб'єкта злочину, систематизовано за кримінально-правовими ознаками й видами суб'єктів злочинів.

У підрозділі 1.2 *«Генеza положень про суб'єкт злочину в законодавстві про кримінальну відповідальність України»* з'ясовано, що поняття «суб'єкт злочину» існувало в національному законодавстві не завжди, що зумовлено такими чинниками, як розвиток української (слов'янської) мови та специфіка законодавчих конструкцій у різні історичні епохи, якими тогочасний законодавець наділяв зазначену категорію. Виокремлено історію формування поняття суб'єкта злочину, розкрито правову природу цього інституту та його окремих елементів. Встановлено, що на території сучасної України перша згадка про суб'єктів злочинів наявна в «Руській правді». Таких осіб поділяли на вільних людей і рабів та називали злочинцями (інших ознак чи критеріїв у цьому документі не наведено).

Загальна тенденція генези поняття «суб'єкт злочину» полягає в тому, що з плином часу в нормативно-правових документах воно набувало чіткості, визначеності, а також певних ознак, у межах яких особу могли притягнути до кримінальної відповідальності.

Шляхом ґрунтовного аналізу низки історичних нормативно-правових актів виокремлено періоди розвитку поняття суб'єкта злочину на підставі такого критерію, як законодавче закріплення терміна: 1) законодавче становлення понять «злочинець» та «особа, яка вчинила злочин» (IX – перша половина XVII ст.), характерною рисою якого є кримінальна відповідальність колективних суб'єктів і зародки інституту співучасті; 2) диференціація віку суб'єктів злочинів (друга половина XVII – перша половина XIX ст.), коли було здійснено перші спроби юридично оформити поняття «дитинство»; 3) поява термінів «неосудність» та «обмежена осудність» (друга половина XIX – початок XX ст.), унаслідок чого виділено два критерії: юридичний та медичний (далекі від сучасного розуміння та формулювання); 4) юридичне закріплення поняття «суб'єкт злочину» (початок XX ст. – 2000 р.), зокрема визначення

законодавцем у межах суб'єкта злочину мінімального віку кримінальної відповідальності – з 14 років (за окремі види злочинів) та загального – із 16 років; 5) нове розуміння суб'єкта злочину та його ознак, які закріплені в законодавстві про кримінальну відповідальність (2001 р. – сучасність).

У підрозділі 1.3 «Поняття суб'єкта злочину в законодавстві про кримінальну відповідальність» акцентовано на недосконалості законодавчого формулювання поняття суб'єкта злочину (це констатують 61,0 % респондентів), а також на різноманітності підходів до визначення зазначеного поняття. Проведено паралелі між теоретичним обґрунтуванням і законодавчим формулюванням поняття суб'єкта злочину. Проаналізовано різні підходи вчених до його визначення. Наведено аргументи щодо підтримки сучасної позиції законодавця, що визначає суб'єкт злочину як фізичну осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до КК України може наставати кримінальна відповідальність. Водночас запропоновано уточнити визначення, наведене в ч. 1 ст. 18 КК України, шляхом конкретизації ознак суб'єкта злочину, а також законодавчо закріпити термін «загальний суб'єкт злочину» поряд із поняттями «суб'єкт злочину» та «спеціальний суб'єкт злочину» (цю позицію підтримують 96,5 % респондентів).

Констатовано потребу в чіткій та однозначній детермінованості понятійно-категоріального апарату, що стосується понять суб'єкта злочину й особи, яка вчинила злочин (це підтверджують 78,0 % респондентів). Зазначено, що суб'єкт злочину – це правове поняття, яке надає конкретну юридичну характеристику особі, що вчинила злочин. Аргументовано положення, згідно з яким поняття «особа, яка вчинила злочин» є ширшим, ніж поняття «суб'єкт злочину». Розглянуто питання, яке в контексті останніх кримінально-правових новацій має першочергове значення, – існування поняття суб'єкта кримінального правопорушення та його співвідношення із суб'єктом злочину.

Розділ 2 «Кримінально-правові ознаки суб'єкта злочину» складається з трьох підрозділів.

У підрозділі 2.1 «Фізичність як ознака суб'єкта злочину» встановлено, що суб'єктом злочину є виключно фізична особа (це засвідчують результати 100 % вивчених кримінальних проваджень), хоча в тексті КК України співіснують різні законодавчі конструкції: особа, яка вчинила злочин невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин; особа, яка вчинила умисний злочин; особа, яка вчинила злочин з необережності; особа, яка вчинила злочин у віці з 14 до 16 років; особа, яка повторно вчинила умисний злочин і має судимість за умисний злочин (рецидив злочину) тощо. Розглянуто можливість визнання юридичної особи суб'єктом злочину за законодавством України.

Зауважено, що основним принципом кримінального права України є принцип винної відповідальності за вчинене суспільно небезпечне діяння, що спричинило шкоду суспільним відносинам, які охороняються державою. Винне ставлення до суспільно небезпечного діяння та його наслідків можливе лише з боку фізичної особи. Натомість юридична особа позбавлена можливості усвідомлювати, передбачати та бажати настання будь-яких наслідків, не може

бути винною у вчиненні злочину, а отже, бути суб'єктом злочину. Вказано, що застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру є раціональним кроком (Закон України від 23.05.2013 № 314-VII) (цю позицію підтримують 68,5 % респондентів).

Зазначено, що в зарубіжному кримінальному законодавстві окремих країн кримінальну відповідальність юридичних осіб не передбачено (наприклад, у мусульманських країнах, де суб'єктом злочину визнають виключно людину). В інших країнах вони підлягають кримінальній відповідальності (наприклад, Бельгія, Велика Британія, Польща, Румунія, Албанія, Ісландія) або щодо них передбачено квазікримінальну відповідальність (Австралія, Італія, Іспанія, ФРН). Встановлено, що в законодавстві деяких країн відповідальність юридичних осіб передбачено в кримінальних кодексах (КК Франції, КК Молдови, КК КНР); спеціальних законах (Естонія, Польща, Хорватія, Ірландія, США). Також іноземний законодавець передбачає не лише кримінальну відповідальність юридичних осіб (як, наприклад, у Бельгії, Данії чи Фінляндії), а й можливість застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру як проміжного впливу на юридичних осіб, які вчинили кримінальні правопорушення чи злочини, з огляду на що юридичну особу не визнають суб'єктом злочину, але до неї можуть застосовувати різні кримінально-правові санкції (Голландія, Іспанія, Латвія, Мексика). Таким чином, питання щодо притягнення до відповідальності юридичних осіб у різних країнах вирішується диференційовано, однак основним критерієм залишається її ефективність.

У підрозділі 2.2 «Осудність, неосудність та обмежена осудність» проаналізовано різні точки зору щодо визначення поняття осудності, розкрито їхні позитивні й негативні риси. Зауважено, що поняття осудності можна розглядати з двох позицій: по-перше, як психічний стан особи; по-друге, як категорію, що характеризує здатність особи нести юридичну відповідальність за вчинене нею діяння. Висвітлено різні теорії співвідношення осудності й обмеженої осудності. Обґрунтовано доцільність уточнення загальної норми, передбаченої ч. 1 ст. 18 КК України, що дасть змогу усунути суперечності й неоднозначність у КК України, зокрема вважати суб'єктом злочину особу, яка вчинила злочин у стані осудності або обмеженої осудності (таку позицію підтримали 91,5 % респондентів).

Встановлено, що іноземний законодавець використовує різні терміни для позначення обмеженої осудності, звертаючи увагу на лексичні й семантичні особливості мов, специфіку юридичної термінології під час побудови законодавчих конструкцій. Зокрема, у КК ФРН та КК Швейцарії йдеться про зменшену осудність; у кримінальних законах Великої Британії – ненормальний стан свідомості; у штаті Пенсильванія США – винного, але психічно хворого. Американський законодавець визначає такий стан лише в кримінальних законах деяких штатів.

Досліджено зміст поняття неосудності, проаналізовано її законодавчу формулу. Охарактеризовано основні критерії неосудності (юридичний і медичний). Наведено приклади зі слідчої та судової практики. Також визначено

співвідношення понять «осудність» і «неосудність» у кримінальному праві України.

Шляхом порівняльного аналізу встановлено, що в кримінальному законодавстві іноземних держав неосудність означена низкою критеріїв, серед яких: 1) віковий критерій (КК ФРН); 2) критерій щодо психічного розладу (КК Франції, КК Швейцарії); 3) медичний (КК Польщі). Зауважено, що кримінальні закони деяких країн (наприклад, Великої Британії) взагалі не містять поняття неосудності, хоча й передбачають наявність медичного критерію, який обмежує притягнення особи до кримінальної відповідальності.

У підрозділі 2.3 «Вік, з якого може наставати кримінальна відповідальність» встановлено, що згідно з чинним законодавством загальний вік кримінальної відповідальності становить 16 років (57,0 % вивчених кримінальних проваджень), знижений – 14 років (43,0 % вивчених кримінальних проваджень). Наголошено, що більшість учених розглядають вік особи через призму кількості прожитих нею років до настання певної події. Однак кількісні характеристики не здатні цілком розкрити якісну сутність віку – рівень психічної та фізіологічної зрілості людини. Тому вік визначено як сукупність якісних і кількісних характеристик. Констатовано, що для кримінального права мають значення біологічний та психологічний вік у взаємозв'язку, які утворюють поняття віку кримінальної відповідальності. Систематизовано наукові погляди щодо віку суб'єкта злочину, на підставі чого виокремлено такі групи: 1) знижений вік кримінальної відповідальності – 11–13 років, загальний вік кримінальної відповідальності – 14 років; 2) знижений вік кримінальної відповідальності – 14 років, загальний вік кримінальної відповідальності – 16 років; 3) нижню межу віку настання кримінальної відповідальності чітко не визначено.

Встановлено, що за кордоном суб'єктом злочину може бути особа, яка досягла віку: 7 років (КК Швейцарії), 10 років (кримінальне законодавство Великої Британії), 13 років (КК Франції, кримінальне законодавство США), 14 років (КК ФРН, КК Китаю, КК Італії), 15 років (КК Польщі, КК Фінляндії). Наголошено, що критерії градації віку кримінальної відповідальності в деяких країнах є нечіткими та досить розмитими, тому не можуть бути застосовані в законодавстві України про кримінальну відповідальність. Натомість, ґрунтуючись на дослідженні різних видів віку, його впливу на поведінку особи та усвідомлення власних діянь, а також на статистичних даних (суттєве зростання рівня злочинності; погіршення соціально-економічних умов життя населення; збільшення кількості злочинів, учинених малолітніми й неповнолітніми), на підставі вивчення різноманітних позицій учених-правників запропоновано змінити вік настання кримінальної відповідальності в бік зменшення його нижньої межі (із цим погодились 61,2 % респондентів).

Розділ 3 «Спеціальний суб'єкт та кваліфікація злочинів з урахуванням особливостей суб'єкта» містить два підрозділи.

У підрозділі 3.1 «Поняття спеціального суб'єкта злочину, його ознаки та зміст» наголошено на актуальності дослідження спеціального суб'єкта злочину та його ознак (у 38,0 % вивчених кримінальних проваджень суб'єкт злочину є

спеціальним). Проаналізовано різні підходи вчених до визначення поняття спеціального суб'єкта злочину, виокремлено їхні позитивні й негативні риси, на підставі чого запропоновано визначити в КК України спеціальний суб'єкт як фізичну осудну або обмежено осудну особу, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини КК України (таку пропозицію підтримали 83,5 % респондентів). Розкрито обов'язкові та додаткові ознаки спеціального суб'єкта злочину. Започатковано наукову дискусію про різновиди додаткових ознак спеціального суб'єкта й можливість їх класифікації в групі за певними критеріями. Розглянуто службову особу як спеціальний суб'єкт злочинів різних видів (у 26,0 % вивчених кримінальних проваджень суб'єктом злочину була службова особа). Акцентовано увагу на доречності вживання в законодавстві терміна «службова особа», його співвідношенні з поняттям «посадова особа». Висвітлено закордонний досвід кримінально-правового врегулювання діянь, учинених службовими особами.

Єдиного терміна чи позиції щодо визначення поняття службової (посадової) особи в іноземному законодавстві немає. Існує розуміння того, що певна особа є спеціальним суб'єктом не лише кримінального правопорушення, а й спеціальним суб'єктом кримінального покарання чи інших примусових заходів кримінально-правового впливу, якщо вона вчинила кримінальне правопорушення з використанням свого особливого правового статусу. Встановлено, що в спеціальних термінологічних розділах, главах чи статтях кримінальних законів інших держав розкрито такі поняття: «найманець» (КК Росії), «громадянин», «представники влади», «представники громадськості», «начальник» (КК Білорусі), «воїн», «призовник» (КК Литви), «медичний працівник» (КК Іспанії), «суддя», «підприємець», «капітан судна», «екіпаж» (КК Голландії) тощо.

У підрозділі 3.2 *«Проблеми кваліфікації злочинів з урахуванням ознак спеціального суб'єкта злочину»* актуалізовано низку проблем кваліфікації окремих злочинів, учинених спеціальним суб'єктом. Обґрунтовано доцільність їх аналізу. Виокремлено типові правила кваліфікації злочинів зі спеціальними суб'єктами. З'ясовано суперечливі питання щодо можливості співучасті загального суб'єкта злочину в злочинах зі спеціальним суб'єктом. Наведено аргументи щодо можливості визнання загального суб'єкта злочину співучасником у злочинах зі спеціальними суб'єктами. Водночас наголошено, що подібна ситуація має вирішуватись у кожному конкретному випадку індивідуально, з урахуванням особливостей та об'єктивних ознак конкретного складу злочину, зокрема особливостей об'єктивної сторони складу вчиненого злочину. Загальний суб'єкт може бути визнаний співучасником (співвиконавцем) злочину за умови виконання ним принаймні частини запланованих діянь (які становлять об'єктивну сторону злочину).

Доведено, що в разі типової ідеальної сукупності злочинів ситуація, за якої суб'єкт одного злочину має ознаки загального, суб'єкт іншого злочину – спеціального, є неможливою, адже таке діяння посягає на однорідні, однотипні

суспільні відносини. Натомість винятки можуть становити такі обставини: для одного діяння суб'єкт є спеціальним, а для іншого – загальним.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення й нове вирішення наукового завдання, що полягало в комплексному аналізі теоретичних і прикладних аспектів суб'єкта злочину в кримінальному праві України, та виокремленні на цій основі відповідних новел і рекомендацій щодо вдосконалення низки положень кримінального права та практики їх застосування. Основи з них такі:

1. Науковий доробок учених можна систематизувати за такими напрямками: 1) праці, у яких розкрито загальні положення вчення про суб'єкт злочину; 2) праці, присвячені проблематиці кримінально-правових ознак суб'єкта злочину, зокрема: а) кримінально-правовим аспектам фізичної особи як суб'єкта злочину, а також актуальним питанням відповідальності юридичних осіб; б) станам осудності, неосудності й обмеженої осудності; в) віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність; 3) праці, у яких висвітлено особливості спеціального суб'єкта злочину. Попри вагомий науковий доробок учених, в Україні відсутні комплексні дослідження шляхів розв'язання кримінально-правових проблем, пов'язаних із суб'єктом злочину.

2. Вивчення історичних документів, у яких ішлося про суб'єкт злочину, засвідчило його глибокі історичні витoki, хоча виникнення власне поняття «злочинець» (як суб'єкт злочину в сучасному розумінні) датовано IX ст. (історичний відлік його становлення запропоновано починати саме з цього часу). Завдяки такому критерію, як закріплення поняття «суб'єкт злочину» та суміжних з ним понять у нормативно-правових актах, встановлено особливості виникнення кримінально-правових положень про суб'єкт злочину та їх розвиток.

Визначено основні періоди розвитку кримінально-правових положень, що стосуються суб'єкта злочину: 1) законодавче становлення понять «злочинець» та «особа, яка вчинила злочин» (IX – перша половина XVII ст.); 2) диференціація віку суб'єктів злочинів, від якої залежала міра призначеного кримінального покарання (друга половина XVII – перша половина XIX ст.); 3) поява термінів «неосудність» та «обмежена осудність» (друга половина XIX – початок XX ст.); 4) юридичне закріплення поняття «суб'єкт злочину» (початок XX ст. – 2000 р.), визначення законодавцем у межах суб'єкта злочину мінімального віку кримінальної відповідальності – з 14 років (за окремі види злочинів) та загального – із 16 років; 5) нове розуміння суб'єкта злочину та його ознак, які закріплені в законодавстві про кримінальну відповідальність (2001 р. – сучасність). Результати проведеного анкетування підтверджують важливість вивчення історичного досвіду становлення та розвитку кримінально-правових положень щодо суб'єкта злочину (93,5 % респондентів).

3. Однією з ознак суб'єкта злочину є вчинення його фізичною особою (100 % випадків у проаналізованих кримінальних провадженнях). В Україні

запровадження кримінальної відповідальності юридичних осіб є недоцільним, адже її учасники й так притягуються до юридичної відповідальності, не порушуючи принципу індивідуалізації кримінального покарання та інших фундаментальних положень кримінального права України, що орієнтоване на кримінальну відповідальність фізичних осіб.

4. Поняття осудності слід розглядати як кримінально-правову категорію, що значно ширше розкриває її зміст. Осудність – це кримінально-правова категорія, яка характеризує психічний стан особи під час учинення злочину, за якого в неї повністю збережена здатність усвідомлювати свої дії (бездіяльність). Для уточнення норми, передбаченої ч. 1 ст. 18 КК України, суб'єктом злочину варто вважати особу, яка вчинила злочин у стані осудності й обмеженої осудності. Це дасть змогу усунути суперечності й неоднозначність у КК України.

Саме тому обмежена осудність є різновидом стану осудності (його підвидом). Фактично запропоновано законодавчо закріпити інститут обмеженої осудності, який враховує не лише взаємозв'язок осудності, віку, стану здоров'я, рівня психофізіологічного розвитку, а й наявність обмеженої осудності.

5. Основою визначення віку, після досягнення якого може наставати кримінальна відповідальність, є рівень свідомості особи, її здатність усвідомлювати те, що відбувається, і відповідно до цього свідомо діяти. Саме тому законодавець враховує два види віку: біологічний і психічний, що, на нашу думку, є виваженим та доцільним кроком. Однак, з огляду на статистичні дані щодо рівня дитячої злочинності та на збільшення ступеня тяжкості злочинів, які вчиняються малолітніми, вік кримінальної відповідальності доцільно знизити. Превентивні заходи належним чином не впливають на свідомість малолітніх, що також є аргументом стосовно зменшення нижньої вікової межі притягнення до кримінальної відповідальності. Тому запропоновано визначити загальний вік кримінальної відповідальності 15 років та знижений вік: за злочини, передбачені ч. 2 ст. 22 КК України, у яких додатковим безпосереднім об'єктом є життя та здоров'я потерпілого, – 13 років; за інші злочини, передбачені ч. 2 ст. 18 КК України, – 14 років. Паралельно варто було б знизити вік застосування примусових заходів виховного характеру до 10 років.

6. Додаткові кримінально-правові ознаки для спеціального суб'єкта злочину диференційовано на три групи: 1) ознаки, які характеризують особистісні якості суб'єкта злочину; 2) ознаки, які характеризують становище особи в суспільстві та сім'ї; 3) ознаки, які визначаються професійними обов'язками та можливостями суб'єкта злочину. Саме ці ознаки слугують надійним законодавчим інструментом, що забезпечує правильну кваліфікацію злочинів.

Узагальнено теоретичну класифікацію спеціальних суб'єктів злочинів за такими критеріями: а) ступінь суспільної небезпечності вчиненого діяння: загальний (службові особи); підвищений (службові особи, які займають відповідальне становище); високий (службові особи, які займають особливо відповідальне становище); б) видом діяльності спеціального суб'єкта:

загальний (службові особи); особливий (працівники правоохоронних органів, судді тощо); в) вид складу вчиненого злочину: спеціальний суб'єкт основного складу злочину; спеціальний суб'єкт кваліфікованого складу злочину; спеціальний суб'єкт особливо кваліфікованого складу злочину; спеціальний суб'єкт привілейованого складу злочину.

6. Ознаки спеціального суб'єкта злочину мають надзвичайно важливе значення для кваліфікації злочину. Вони виконують такі функції: криміналізаційну, розмежувальну та кваліфікаційну.

У разі визнання особи, яка є загальним суб'єктом злочину, співвиконавцем злочину зі спеціальним суб'єктом слід керуватися нормами КК України, зважаючи на специфіку об'єктивних ознак конкретного злочину. За одночасного вчинення триваючих чи продовжуваних одиничних злочинів, суб'єкт одного з яких – загальний, а іншого – спеціальний, не виключеною є кваліфікація їх реальної сукупності. У разі типової ідеальної сукупності злочинів необхідною є спільна участь принаймні двох спеціальних суб'єктів.

Виняток можуть становити такі обставини за умов ідеальної сукупності: для одного діяння суб'єкт є спеціальним, а для іншого – загальним. Але злочин, який вчиняється загальним суб'єктом, є способом досягнення злочинного результату для злочину зі спеціальним суб'єктом. У будь-якому разі реальна та ідеальна сукупність злочинів, один з яких повинен мати спеціального суб'єкта, кваліфікується на загальних підставах, за двома або більше статтями Особливої частини КК України.

7. Статтю 18 КК України запропоновано викласти в такій редакції:

а) **«Стаття 18. Суб'єкт злочину»**

1. Суб'єктом злочину є фізична, осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин, у віці, з якого відповідно до положень цього Кодексу може наставати кримінальна відповідальність та яка у випадках, передбачених цим Кодексом, характеризується додатковими ознаками.

2. Загальним суб'єктом злочину є фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого, відповідно до цього Кодексу, може наставати кримінальна відповідальність, та не наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини цього Кодексу.

3. Спеціальним суб'єктом злочину є фізична осудна або обмежено осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого може наставати кримінальна відповідальність, та наділена додатковими ознаками, визначеними в нормах Особливої частини цього Кодексу».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Таран Н. Г. Зниження віку кримінальної відповідальності: «За» та «Проти». *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2015. Вип. 33. Ч. 2. Т. 2. С. 84–89. (Серія «Право»).

2. Таран Н. Г. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: огляд зарубіжного законодавства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 6-2. Т. 4. С. 137–141. (Серія «Юридичні науки»).

3. Таран Н. Г. Історія розвитку українського законодавства про суб'єкт злочину. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Вип. 6. Т. 4. С. 11–16.

4. Таран Н. Г. Традиції української кримінально-правової теорії щодо визначення віку кримінальної відповідальності. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2018. Вип. 2. Т. 3. С. 113–116. (Серія «Юридичні науки»).

5. Таран Н. Г. До поняття спеціального суб'єкту злочину та його основних ознак. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3. С. 145–149.

6. Таран Н. Г. Теоретические предпосылки осуществления исследования субъекта преступления. *Право и закон*. 2018. № 3. С. 388–393. (Кыргызская Республика).

7. Таран Н. Г. Міжнародний досвід регулювання положень про суб'єкт злочину. *Visegrad journal on human rights*. 2019. № 1. Vol. 2. P. 127–132. (Словацька Республіка).

8. Таран Н. Г. Концептуальні засади розуміння суб'єкта злочину у порівняльно-правовому аспекті. *Сучасне державотворення та правотворення: питання теорії та практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 11–12 груд. 2015 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2015. С. 126–128.

9. Таран Н. Г. Стан дослідження віку суб'єкта злочину в Україні. *Актуальні питання правової теорії та юридичної практики*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 12–13 серп. 2016 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. С. 105–107.

10. Таран Н. Г. До питання про вік кримінальної відповідальності. *Розвиток сучасного права в умовах глобальної нестабільності*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 09–10 верес. 2016 р.). Одеса : Причорномор. фундація права, 2016. С. 103–105.

11. Таран Н. Г. Історичні аспекти розвитку поняття суб'єкта злочину. *Проблеми вдосконалення правового забезпечення прав та основних свобод людини і громадянина*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 23–24 черв. 2017 р.). Запоріжжя : Істина, 2017. С. 90–92.

12. Таран Н. Г. Суб'єкт злочину за кримінальним законодавством США. *Державне регулювання суспільних відносин: розвиток законодавства та проблеми правозастосування*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 14–15 лип. 2017 р.). Київ : Центр прав. наук. досліджень, 2017. С. 81–83.

13. Таран Н. Г. Про стани неосудності та обмеженої осудності за законодавством України та держав романо-германської правової сім'ї. *Законодавство України у світлі сучасних активних реформаційних процесів*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12–13 жовт. 2018 р.). Київ : Центр прав. наук. досліджень, 2018. С. 95–97.

АНОТАЦІЯ

Таран Н. Г. Суб'єкт злочину у кримінальному праві України: теоретичні та прикладні аспекти. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2019.

У дисертації здійснено теоретико-прикладне комплексне дослідження суб'єкта злочину та його ознак за законодавством про кримінальну відповідальність. Висвітлено низку теоретико-прикладних питань. Ґрунтуючись на вивченні історичного генезису інституту суб'єкта злочину, спираючись на теоретичні основи та враховуючи позитивний та негативний іноземний досвід, запропоновано низку змін до законодавства про кримінальну відповідальність. Передусім вони окреслюють межі вдосконалення ст. 18 «Суб'єкт злочину» КК України.

Ключові слова: суб'єкт злочину, фізична особа, юридична особа, осудність, неосудність, обмежена осудність, вік кримінальної відповідальності, спеціальний суб'єкт злочину, кваліфікація злочинів.

АННОТАЦИЯ

Таран Н. Г. Субъект преступления в уголовном праве Украины: теоретические и прикладные аспекты. – *Квалификационный научный труд на правах рукописи.*

Диссертация на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Национальная академия внутренних дел. – Киев, 2019.

В диссертации проведено теоретико-прикладное комплексное исследование субъекта преступления и его признаков по уголовному законодательству Украины и иностранных государств, результатом чего стало определение общих и отличительных черт соответствующих уголовно-правовых норм. Также учтен позитивный и негативный зарубежный опыт в теоретических и прикладных аспектах.

Раскрыты теоретико-методологические основы исследования субъекта преступления и его основных признаков. Сделан вывод, что понятие «субъект преступления» развивалось постепенно, учитывая социально-правовые потребности общества на разных исторических этапах его развития. Изучение исторических нормативно-правовых актов позволило определить первоисточники возникновения понятия «преступник» или «лицо, которое совершило преступление». Со временем указанные термины эволюционировали в понятие субъекта преступления с его основными признаками.

Сделан вывод, что регламентированное ст. 18 УК Украины понятие субъекта преступления и специального субъекта не раскрывает весь спектр

присущих им отличительных черт и признаков. Поэтому автор предлагает основные векторы усовершенствования указанной уголовно-правовой нормы путем уточнения законодательной формулировки понятия субъекта преступления и специального субъекта. Также предложено узаконить понятие общего субъекта преступления, которое широко используется в науке и практике уголовного права, но не имеет законодательного закрепления.

Автор по результатам дискуссии об уголовной ответственности юридических лиц, в результате которой приходит к выводу, что украинский законодатель поступает правильно, предусматривая меры уголовно-правового воздействия на таких лиц. Аргументируя тем, что таким образом не нарушаются основоположные принципы и идеи уголовного права, при этом юридические лица несут ответственность за совершенные незаконные действия уполномоченными ими субъектами.

Изучив статистику официальных органов об уровне детской преступности и непрерывном понижении возраста лиц, которые совершают преступления диссертант предлагает сбалансировать общий и пониженный возраст уголовной ответственности в сторону снижения минимального предела. А также понизить возраст, с которого могут применяться меры воспитательного характера до 10 лет, учитывая зарубежный опыт в этом аспекте возраста.

Проанализировано различные точки зрения ученых относительно определения понятия вменяемости – их положительные и отрицательные черты. Представлена позиция, что понятие вменяемости можно рассматривать с двух точек зрения: вменяемость, как психическое состояние лица и вменяемость, как категория, характеризующая способность лица нести юридическую ответственность за совершенное им деяние.

Детализировано понятие специального субъекта преступления, а также унифицирована классификация его признаков, исходя из трех основных критериев: а) признаки, характеризующие личностные качества субъекта преступления; б) признаки, характеризующие положение лица в обществе; в) признаки, которые определяются профессиональными обязанностями и возможностями субъекта. Также представлена классификация и самих специальных субъектов преступления.

Автор поднимает вопрос о квалификации преступлений, совершенных специальными субъектами и общими, обращая внимание на квалификацию преступлений, совершенных военнообязанными. Рассматривает спорные вопросы квалификации преступлений при идеальной совокупности, акцентируя внимание на то, что в случае признания лица, являющегося общим субъектом преступления, соисполнителем преступления со специальным субъектом нужно руководствоваться нормами УК Украины, учитывая специфику объективных признаков конкретного преступления. При одновременном совершении продолжающихся или продолжающихся единичных преступлений, субъект, одного из которых – общий, а второй – специальный, не исключена квалификация их реальной совокупности.

Ключевые слова: субъект преступления, физическое лицо, юридическое лицо, вменяемость, невменяемость, ограниченная вменяемость, возраст

уголовной ответственности, специальный субъект преступления, квалификация преступлений.

SUMMARY

Taran N.G. The subject of crime in the criminal law of Ukraine: theoretical and applied aspects. - *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Thesis for a Candidate of Law Degree in Specialty 12.00.08 – Criminal Law and Criminology; criminal law. – National Academy of Internal Affairs. – Kyiv, 2019.

In this Thesis the theoretical and applied complex research of the subject of crime and its features under the legislation on criminal liability was made. A number of theoretical and applied issues are covered. Based on the study of the historical genesis of the institution of the criminal subject, based on theoretical background and taking into account the positive and negative foreign experience, a number of amendments to the legislation on criminal liability have been proposed. Above all, they outline the improvements of Art. 18 "Subject of crime" of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: subject of crime, individual, legal entity, conviction, prosecution immune, limited conviction, age of criminal responsibility, special subject of crime, qualification of crime.